

Poznámka k poezii

- [Miroslav Balaščík](#)

Host 5/2015

Zeptáte-li se dnes studentů literatury, jestli čtou poezii, přihlásí se z třicetihlavého semináře jeden. Máte-li štěstí na zvlášť chytrou skupinu, tak dva. Jistě, chmurný je už sám fakt, že takovou otázku studentům literatury vůbec kladete, neboť byste měli samozřejmě předpokládat, že poezii čtou všichni. Ale tak naivní už dnes není žádný univerzitní pedagog.

Najdete-li odvahu a ptáte se dále, zjistíte, že ji nečtou proto, že jí nerozumí. Zkusíte tedy nakopírovat poměrně jednoduchou báseň Miroslava Holuba, která bez složitých metafor směřuje k pointě, a zjišťujete, že tomu tak opravdu je. Studenti interpretují verše buď doslova, takže jim celek nedává smysl, nebo naopak jako složitou šifru, kdy slovo krev odkazuje rovnou ke komunistické perzekuci padesátých let.

To hlavní, co ale nechápou, je, proč by poezii měli vůbec číst: není to zábavné v tom smyslu, že by jednoduše ukazovala silné city či vyhocená dramata. A není ani zajímavá tím, že by přinášela informace.

Pochopitelně. Čtenář a text zde totiž nestojí proti sobě, ale jedno prostupuje druhé. Vyžaduje se spoluúčast a teprve vzájemná synergie může rozpohybovat ono „dění smyslu“. Jinak řečeno, každý verš je vždy pouze naznačením směru a vykročením. Místo, kam noha nakonec došlápne, záleží už jen na čtenáři. A právě ten okamžik, kdy stojíme s jednou nohou ve vzduchu, kdy jsme náhle celí vratcí a nejistí a kdy vše je vystaveno přehodnocování a rozvažování, okamžik, kdy je čtenář náhle více sám, ten nahání strach. Ale nikoli jako ono příjemné mrazení, ale strach z prázdna, z toho, že tam, kam nakonec vstoupíme, nemusí být pevná zem.

Kdysi, když ještě studenti četli poezii trochu víc, jsem dělal jiný experiment. Ve dvou seminárních skupinách jsem rozdál tutéž báseň Ivana Wernische s tím, že v jednom případě jsem uvedl skutečného autora a ve druhé skupině přisoudil báseň neznámému, začínajícímu autorovi. Příznačné bylo, že zatímco u básně Wernischovy byli studenti ochotni odhalovat nejrůznější významy a donekonečna je přeinterpretovávat, verše neznámého poety se výkladu vzpíraly a zůstávalo jen u jednoduchých, většinou doslovných zjištění.

Vysvětlení je samozřejmě prosté: pro porozumění poezii je nutný kontext, který vytváří víru v to, že něco podstatného sděluje. Tato víra nám umožňuje do básně proniknout a porozumět jí. Bez ní jde jen o shluk slov, v němž se ztrácíme.

Obávám se, že dnes by interpretace skončila u obou textů stejně. Jméno Ivana Wernische už pro většinu studentů nepředstavuje srozumitelný kontext, který by jim dával víru, že jeho texty má smysl interpretovat. A co je nejsmutnější, ani poezie sama už takový kontext nepředstavuje.

Nechci tím ale žehrat na úroveň dnešních studentů. Ti jsou jen viditelným příznakem obecnějšího jevu, v němž se tyto kontexty víry v poezii rozpadají.

Podíváte-li se do literárních časopisů, zjistíte, že recenze na básnické sbírky píší už téměř výhradně básníci. Kritici, kteří se kdysi zabývali poezií, jako Jiří Trávniček, Petr A. Bílek či Martin Putna (mě samotného nevyjímaje), se už dávno věnují próze, literární vědě nebo literatuře faktu. I pro nás možná poezie ztratila kontext, ve kterém bychom v ni mohli uvěřit.

Nebo ještě jinak a osobněji. Přistihuji se, že mne oslovují verše básníků, které osobně dobře znám. Verše autorů, jako je Petr Hruška, Martin Stöhr, Bogdan Trojak, J. H. Krchovský, Vít Slíva a několik dalších. Ale přiznám se, že je nečtu jako poezii, ale spíše jako osobní vzkaz, zprávu a rozpravu o světě, který s nimi sdílím, kterému rozumím a kde jsem také doma. Tady jsou mi básnické obrazy srozumitelné, dotýkají se mne, protože odkazují ke světu mně známému.

Jestliže jsem hovořil o tom, že pro poezii je důležitá víra v to, že se ve verších ukrývá nějaké podstatné sdělení a že je má smysl hledat, neboť jím mohu být osloven, pak jsem hovořil právě o takovém sdělení společného světa. O víře, která dokáže propojit svět faktů se světem smyslu. Poezie pak představuje magický rituál, kterým se tato víra soustavně obnovuje a který má i moc na oba světy působit a proměňovat je.

Jako rituál má pak poezie ještě jeden význam. A ten sdílí ti, kteří se jej přímo účastní. Tedy básníci. Pro ně představuje také gesto, jímž demonstrují vzájemnou sounáležitost a sounáležitost s jazykem, kterým hovoří, a jeho tradicí, kterou sdílí a předávají.

Ale ať již tento magický rituál prožívám vertikálně (jako čtenář) a věřím v propojení faktu a smyslu, nebo horizontálně (jako tvůrce) a vyjadřuji jím sounáležitost s jistým jazykem a jeho tradicí, v obou případech je nutné „být uvnitř“. U poezie stejně jako u rituálu nelze být jen náhodným kolemjdoucím. Neboť abych rozuměl, musím věřit a sdílet. Bez tohoto permanentně obnovovaného naladění bude jeden a tentýž verš jednou schopen obsáhnout celek vesmíru, podruhé se jevit jako náhodný slepenec slov.

Přišla tedy doba, kdy poezii rozumějí jen básníci a ti, kdo rozumějí básníkům?

Myslím si to. A budu-li osobní, zdá se mi, jako bych se i já ocitl vně onoho světa. Nebo jinak řečeno, jako bych, podobně jako mí studenti, přestal svět kolem vnímat jako událost, která by podněcovala touhu pochopit její smysl, a začal jej nazírat jako stav.

Próza má v tomto nepochybně výhodu. Dokáže člověka vždy opět vtáhnout tím, že pracuje s analogií a svět jakoby stále znovu buduje. Poezie je však založena na rytmu a ten předpokládá vnitřní naladění a vůli k souznění. Příběh jako by nepotřeboval víru a kontexty, neboť jeho podstatou je antropologická danost: lidský život spějící od narození ke smrti. Poezie je ale rituálem, jímž se snažím tuto danost překonat a dorozumět se světem, do nějž jsem byl vržen. Jenže proč mluvit se světem, před kterým nestojíme v údivu a který se zdá být samozřejmým?

Pro učitele literatury z toho pak vyvstává nutnost začít poezii učit jinak: jako gramatiku mrtvého jazyka a doufat přitom, že se třeba někomu zalíbí natolik, že jím bude chtít i mluvit.